

Шарипов Бобур Анвар ўғли,
Ўзбекистон Республикаси
Давлат статистика қўмитаси
мутахассиси

КИЧИК БИЗНЕС ВА ХУСУСИЙ ТАДБИРКОРЛИКНИНГ ҲОЗИРГИ КУНДАГИ СТАТИСТИК ҲОЛАТИ ВА УНИ РИВОЖЛАНТИРИШ МАСАЛАЛАРИ

Мақолада мамлакатимизда кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликни чет эл тажрибаларидан фойдаланган ҳолда ривожлантириш йўллари, шунингдек, турли мамлакатлар миллий иқтисодиёти инвестиция салоҳиятини оширишда алоҳида ўрин тутувчи бу хўжалик юритиш шакллариининг статистикаси ҳолати баён қилинган.

В статье рассмотрены пути развития малого бизнеса и частного предпринимательства в нашей стране с использованием зарубежного опыта, а также состояние статистики этих форм хозяйствования, которые занимают особое место в повышении инвестиционного потенциала национальной экономики разных стран.

The article considers the ways of development of small business and private entrepreneurship in our country using foreign experience, as well as the state of statistics of these forms of management, which occupy a special place in increasing the investment potential of the national economy of different countries.

Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик иқтисодиётни ривожлантириш, аҳоли бандлиги ва даромадларини оширишда муҳим омилдир. Ушбу соҳа вакилларини ҳар томонлама қўллаб-қувватлаш мақсадида охириги икки ярим йилда республикамиз Президентининг эллиқдан ортиқ фармон ва қарорлари қабул қилинди. Улар асосида жумладан, тадбиркорлик фаолиятини давлат рўйхатидан ўтказиш, турли рухсатномалар олиш ва бошқа кўплаб хизматлар тартиб-қоидалари содалаштирилди. Бу борада қулайлик яратиш учун Давлат хизматлари агентлиги ва унинг жойлардаги марказлари ташкил этилди. Тадбиркорлик субъектларининг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш бўйича вакил (Бизнес-омбудсман) лавозими жорий қилинди. Шунингдек, барча ҳудудларда тадбиркорлар мурожаатларини қабул қилиб, ҳал этишга кўмаклашадиган Бош вазир қабулхоналари ташкил этилди. Вазирлар Маҳкамаси ҳузурида Тадбиркорлик фаолиятини ривожлантиришни қўллаб-қувватлаш давлат жамғармаси фаолияти йўлга қўйилиб, унга 200 миллиард сўм ва 50 миллион доллар маблағ ажратилди. Тижорат банклари томонидан тадбиркорларга ажратилаётган кредитлар ҳажми ошди.

Мамлакатда кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликни йўлга қўйиш имконияти - оммавий ташаббуслар бу хўжалик юритиш шакллари муваффақиятли ривожлантиришнинг зарур шартларидан бири ҳисобланади. Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик, биринчи навбатда, аҳолини иш билан таъминлайдиган муассаса ҳисобланиб, ўз фаолияти учун ўзи қулайликлар яратади. Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликни ривожлантириш орқали иқтисодий ўсишни таъминлаш ва инновацион ривожланиш йўлига ўтиш билан боғлиқ муаммоларни ҳал қилиш мумкин. Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик фаолияти инқироз ҳолатидан олиб чиқиш имкониятига эга бўлиб, кичик ва ўрта компаниялар учун мобиллик ва мослашувчанлик, аҳоли бандлиги соҳасидаги салбий жараёнларни юмшатиш имконини кенгайтиради, уларнинг ижтимоий мослашувини таъминлаши мумкин ҳамда йирик корхоналарда ишчи ўринлари, шунингдек, янги бозор жойларини яратиш ва иқтисодий ўсишга сезиларли даражада ёрдам беради.

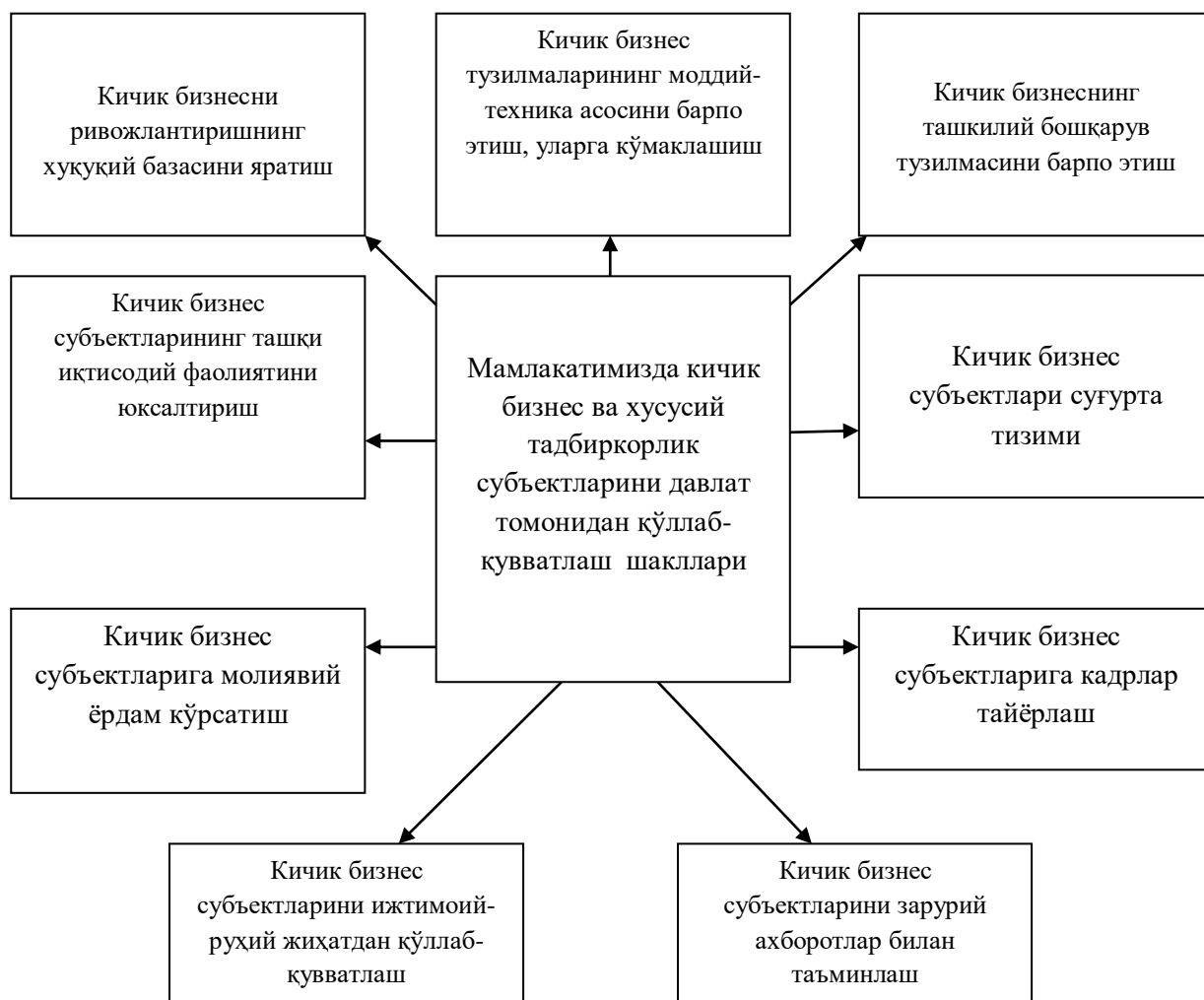
Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 13 августдаги “Ўзбекистон Республикаси иқтисодиёт ва саноат вазирлиги ҳузуридаги кичик бизнес ва тадбиркорликни ривожлантириш агентлиги фаолиятини ташкил этиш тўғрисида”ги ПҚ–4417-сонли қарори ҳам бу йўналишдаги тадбирнинг мантикий давомидир [1]. Унга қўра, Ўзбекистон Республикаси иқтисодиёт ва саноат вазирлиги ҳузурида кичик бизнес ва тадбиркорликни ривожлантириш агентлиги ташкил этилди. Кичик бизнес ва тадбиркорлик субъектларининг Тадбиркорлик фаолиятини қўллаб-қувватлаш давлат жамғармаси маблағлари ҳисобидан молиявий ёрдам олиш ҳақидаги аризаларини кўриб чиқиш бўйича электрон ҳужжат айланиши схемаси тизими жорий этилди. Бунда Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2016 йил 16 мартдаги “Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик субъектлари экспортини қўллаб-қувватлаш жамғармаси фаолиятини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ–2507-сонли қарори [2], 2015 йил 15 майдаги “Хусусий мулк, кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликни ишончли ҳимоя қилишни таъминлаш, уларни жадал ривожлантириш йўлидаги тўсиқларни бартараф этиш чора-тадбирлари тўғрисида” ПФ-4725-сонли фармони [3] қонуний асос бўлди.

Мамлакатимизда кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликнинг ҳозирги кундаги статистик ҳолати ва уни ривожлантириш долзарб масалалардан ҳисобланади.

Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик ҳолатини баҳолашнинг асосий йўналишлари ва усуллари аниқлаш, кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик бўйича статистик маълумотларни тўплашни ташкил этиш, статистик маълумотларни тўплашнинг асосий кўрсаткичлари, статистик маълумотларни тўплаш учун кичик бизнесни аниқлашнинг асосий мезонлари, шунингдек, тадбиркорлик фаолияти ҳолатини таҳлил қилишда жаҳон рейтингларидан фойдаланиш лозим. Шу талаблардан келиб чиқиб, тадқиқот натижаларига қўра, халқаро талаблар умумлаштирилди, мамлакатда кичик бизнес ҳолатини баҳолаш учун бу тоифадаги субъектлар бўйича

статистик маълумотларни тўплашнинг асосий йўналишлари ва усуллари аниқланди.

Замонавий иқтисодий шароитда тадбиркорликнинг иқтисодий ривожланишдаги ўрни тобора кўпроқ муҳокама қилинмоқда, тадбиркорликни ўлчаш ва тадқиқ қилиш учун статистика методологиясини ишлаб чиқиш кўплаб статистик бошқармалар ва халқаро ташкилотлар учун фаолиятнинг устувор йўналишига айланмоқда. Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик статистикаси бўлмаса, бозор ҳолатининг аниқ миқдорий хусусиятларини олиш ва уларнинг тадқиқот ва прогнозларини амалга ошириш мумкин эмас. Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик статистикаси кўрсаткичларининг статистик тузилмасини тушунмаслик ва бозорнинг миқдорий хусусиятлари бўйича статистик тадқиқот ўтказмаслик ҳолатларида ҳар қандай кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик жиддий зарар етказиши мумкин.

1-расм. Мамлакатимизда кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик субъектларини давлат томонидан қўллаб-қувватлаш шакллари¹

Фақат статистик кўрсаткичларни қайта ишлаш усулларини қўллаш, бизнес муҳити ҳақидаги турли маълумотлар иқтисодий сиёсатни

¹www.kitobxon.uz – сайти маълумотлари асосида муаллиф ишланмаси..

шакллантириш ва такомиллаштиришда ва тегишли хўжалик юритиш шаклларида ривожланиш жараёнларини яхшироқ тушуниш, унинг истиқболларини баҳолашда асос бўлиши керак. Солиштирма статистик маълумотлар тизими ва ишончли ахборот базаси мамлакатимизда кичик тадбиркорлик ҳолатини баҳолаш ва кичик тадбиркорликни давлат томонидан қўллаб-қувватлаш сиёсатининг йўналишларини белгилаш учун зарур шарт ҳисобланади.

Мамлакатимизда кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик субъектларини давлат томонидан қўллаб-қувватлаш бўйича бир қатор ишлар амалга оширилмоқда (1-расм).

Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик статистикаси вазифаларига қуйидагилар киради:

– кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик субъектларини статистик кузатишни ташкил этиш ва ўтказиш учун методика ва инструментариани (кузатув шакллари, уларни тўлдириш бўйича кўрсатмалар) ишлаб чиқиш;

– кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик субъектларини қай тарзда кузатиш усулларини статистик амалиётга жорий этиш, унинг дастурлари ва методологиясини доимий такомиллаштириб бориш;

– кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик субъектларини рўйхатга олишни ташкил этиш ва методологиясини ишлаб чиқиш ва такомиллаштириш;

– рўйхатга олинган барча кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик субъектларини ўз ичига олган статистик кузатув объектларининг умумий жамланмасини шакллантириш;

– кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик субъектлари фаолияти кўрсаткичларини аниқлаштириш ва қўшимча ҳисоблаш учун ахборот базасини яратиш;

– кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик субъектларининг иқтисодий фаолият турлари, маъмурий-ҳудудий тузилмалар бўйича фаолиятини тавсифловчи кўрсаткичлар тизимини ишлаб чиқиш;

– мамлакат иқтисодиётида кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликнинг ўрнини аниқлаш;

– кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликнинг ресурс салоҳиятини аниқлаш ва самарадорлигини баҳолаш [11].

Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик субъектлари фаолияти тўғрисидаги статистик маълумотларни тўплаш уларни аниқлашнинг алоҳида мезонларини талаб қилади. Бунда қисқа муддатли режалаштириш устуворлиги, ишлаб чиқариш жараёнида (бир шахс ҳам эга, ҳам менежер) тадбиркорнинг алоҳида роли, ишлаб чиқаришни ташкил этиш, у ўз маблағларини молиялаштириши каби (умумий ўрта ва катта бизнес, кичик бизнес) сифат хусусиятлари маълум. Бироқ, статистик тадқиқотлар ва кичик бизнесни ривожлантириш прогнозлари учун фақат сифат мезонларидан фойдаланиб, миқдорий кўрсаткичларнигина қўллаш мумкин.

Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик статистикаси маълумотлари давлат бошқаруви органлари, тадбиркорлар бирлашмалари, илмий ташкилотлар томонидан қуйидаги мақсадларда қўлланилади:

1) макро даражадаги иқтисодий фаолият натижаларини, асосий сўл агрегатларнинг ҳисоб-китобларини ва иқтисодиётни ривожлантириш прогнозларини тузиш учун;

2) кичик тадбиркорликни қўллаб-қувватлаш соҳасида давлат сиёсатини аниқлаш;

3) давлат бюджетига тушумларни режалаштириш мақсадида солиқлар ва йиғимлар ҳисобланади.

Халқаро статистик амалиётда кичик бизнес субъектларини ўлчаш учун ягона халқаро мезонлар мавжуд эмас. "Кичик бизнес" тушунчаси ҳар бир мамлакатларда шу мамлакат иқтисодиётининг тузилишига ва кичик бизнес фаолиятини тартибга солувчи ҳуқуқий ҳужжатларга боғлиқ ҳолда қўлланилади. Масалан, АҚШ ва Буюк Британияда "кичик бизнес" ёки "кичик бизнес корхоналари" атамалари кенг тарқалган, Ғарбий Европанинг бир қатор мамлакатларида ва Японияда "кичик ва ўрта корхоналар" атамаси тез-тез ишлатилади. Европа Иттифоқи мамлакатларида кичик ва ўрта корхоналар ўрта ва кичик корхоналарга ажратилган.

1-жадвал

Турли мамлакатларда тадбиркорлик йўналишидаги кичик ва ўрта корхоналарнинг ривожланиш даражаси кўрсаткичлари²

Мамлакатлар	1000 аҳолига кичик ва ўрта корхоналар сони	Кичик ва ўрта корхоналарда банд бўлганлар улуши, %	Кичик ва ўрта корхоналарнинг ЯИМга қўшган ҳиссаси, %
АҚШ	20	42	62
Канада	33	47	27
Австралия	40	69	35
Япония	45	77	63
Малайзия	21	56	47
Чехия	85	51	35
Венгрия	55	48	50
Буюк Британия	27	35	50

Тадбиркорлик йўналишидаги кичик ва ўрта корхоналарнинг ривожланиш даражаси кўрсаткичлари ҳолати таҳлили кўрсатишича, 1000 аҳолига кичик ва ўрта корхоналар сони, масалан, АҚШда 20 тадан тўғри

² United States Small Business Profile 2016. SBA, 2016, pp. 5–218.

келса, кичик ва ўрта корхоналарнинг ЯИИМдаги ҳиссаси 62 фоизни ташкил этади. Бу кўрсаткич Канадада 33 тага ва 27 фоизга, Австралияда 40 тага ва 35 фоизга, Японияда 45 тага ва 63 фоизга, Малайзияда 21 тага ва 47 фоизга, Чехияда 85 тага ва 35 фоизга, Венгрияда 55тага ва 50 фоизга, Буюк Британияда 27 тага ва 50 фоизга ҳамда Россияда 39 тага ва 21 фоизга тўғри келади (1-жадвал).

Буюк Британияда статистика органлари марказсизлаштирилган бўлиб, статистик маълумотларни тегишли маъмурий органларнинг фаолияти билан чамбарчас боғлиқ бўлган саноат бўлимлари тўплайди. Бўлимлар ўртасида статистик ахборот алмашиш бўйича келишув мавжуд. Бу борада маслаҳат берувчи ва мувофиқлаштирувчи асосий ташкилот - барча бўлимлар билан доимий алоқаларни қўллаб - қувватлайдиган Марказий статистика бошқармаси фаолият кўрсатади.

Японияда ҳам статистика ташкилоти марказсизлаштирилган, ҳар бир вазиликда статистика идоралари, бўлимлар ёки бўлинмалар мавжуд. Статистик ишлар префектуралар, шаҳар ҳокимлари, маъмурий марказлар ва қишлоқ аҳоли пунктлари раҳбарлари томонидан амалга оширилади. Ҳар бир префектурада статистика Марказий давлат аппарати ва префектурани бошқариш вазифаларини бажаради. Япониядаги Марказий статистика институти статистик комиссия ҳисобланиб, статистик ишларни стандартлаштириш ва мувофиқлаштириш, статистик маълумотларни таҳлил қилиш, кадрлар тайёрлаш, халқаро статистик фаолият билан шуғулланади.

Францияда марказий статистика органи Миллий статистика ва иқтисодий тадқиқотлар институти ҳисобланади. Мунтазам равишда ҳукумат ва монополияни батафсил статистик маълумотлар билан таъминлайди, ҳудудий статистика бошқармалари эса умумдавлат миқёсидаги вазифаларни бажаради ва минтақавий демографик ва иқтисодий тадқиқотлар олиб боради. Institut national de la statistique et des études économiques институти ҳар йили 7000 дан ортиқ саноат корхоналарини текширади, савдо, транспорт, маиший хизмат кўрсатиш корхоналарини даврий текшириб, назорат қилиб боради.

Канадада мамлакат миқёсида маълумотларни тўплаш бўйича ишлар маҳаллий ҳокимият органлари билан биргаликда статистика бюроси томонидан амалга оширилади. Махсус сўровларни олиб борувчи статистик маълумотларни тўплаш ва тарқатиш билан шуғулланадиган саккизта минтақавий муассаса мавжуд. Статистика бюроси томонидан текширув режалари, натижалар қайта ишланади ва эълон қилинади. Саноат корхоналари, одатда, электрон почта орқали сўров ўтказиш йўли билан текширилади.

Европа Иттифоқида Европа Иттифоқига аъзо давлатлар бўйича статистик маълумотларни тайёрлаш ва ушбу мамлакатлар томонидан қўлланиладиган статистик усулларни уйғунлаштириш билан Eurostat Европа Иттифоқининг статистик хизмати шуғулланади.

Eurostat вазифаси:

- статистик инфратузилмани ривожлантириш;

- статистик фаолият соҳасини умумий кенгайтириш;
- ягона интеграция Европа статистика тизимини яратиш;
- статистик маълумотларнинг таққосланиши ва ишончлилигига эришиш учун ягона методология ва статистика стандартларини яратиш ва улардан фойдаланиш;
- Европа Иттифоқини юқори сифатли статистик маълумотлар билан таъминлаш;
- Европа Иттифоқига аъзо давлатлар ва бошқа мамлакатлар ва минтақалар ўртасида таққослашни амалга ошириш;
- Европа даражасида муҳим иқтисодий қарорлар қабул қилиш ҳисоблади.

Кўпгина мамлакатларда тадбиркорлик бўйича статистик маълумотларни йиғиш юзасидан мақсадли дастурлар йўқлигига қарамасдан, миллий даражада тадбиркорлик муҳитининг турли жиҳатларини (масалан, ўз-ўзини иш билан таъминлаш, бизнес демографияси ва камдан-кам ҳолларда, шахслар ва корхоналар ёки турли манбалардан корхоналар ҳақида олинган, бирлаштирилган маълумотларга асосланган кўрсаткичлар) мониторинг қилиш статистикаси мавжуд.

Статистика бошқармаларидан ташқарида ишлаб чиқилган тадбиркорлик индикаторлари халқаро маълумотлар базалари мазмуни ва хусусиятларининг чуқур таҳлили уларнинг тегишли сиёсатни ишлаб чиқиш учун ишончли асос сифатидаги фойдалилигини шубҳа остига қўядиган турли методологик ва концептуал муаммолар мавжудлигини кўрсатади. Бундай муаммоларнинг асосийлари қуйидагилардан иборат:

- маълумотлар сифатига оид шубҳалар (маълумотлар намуналари ёки манбаларининг ишончлилиги);
- корхоналарнинг муайян ҳуқуқий шакллари бўйича кўрсаткичлар тўпланишини чеклаш;
- фақат шахслар томонидан маълумот тўплашни чеклаш (бунда шахсларнинг сўровлари тадбиркорлар ёки тадбиркорларнинг келажақдаги хусусиятлари ҳақида кенг маълумот бериши мумкин бўлса-да, яратилган корхоналарнинг ҳақиқий самарадорлиги қамров доирасидан ташқарида қолади).

Кичик тадбиркорлик ҳолатининг мониторинги бу жабҳанинг таҳлил қилинаётган давр учун аниқ санадаги ҳолатини тавсифловчи статистик, табиий ва молиявий кўрсаткичлар, шунингдек, таҳлилий материаллар тўплами таққосланишини кўзда тутди. Бунда кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликнинг ривожланиш даражасини аниқлаш воситаларидан бири статистика ҳисобланади. Бундай ҳолларда, фойдали бўлиши мумкин бўлган баъзи ўлчовлар (саноат маҳсулотлари ишлаб чиқариш, меҳнат унумдорлиги ва бошқалар) кўпинча амалга оширилмайди. Баъзан турли хил баҳолаш усуллари, жумладан, микдорий ва сифатли таҳлил усуллари, шунингдек, жаҳон рейтинглари маълумотларига мурожаат қилинади.

Кичик бизнеснинг ҳолатини, мамлакат ва ҳудудлар иқтисодиётини ривожлантиришдаги ролини баҳолаш учун қуйидагилардан ташкил топган кўрсаткичлар тизимини шакллантириш керак:

- кичик бизнес субъектлари сони;
- кичик корхоналар сони;
- кичик корхоналарнинг корхоналар умумий сонидagi улуши;
- кичик корхоналарнинг тармоқлар бўйича тақсимланиши;
- 1000 кишига кичик корхоналар сони, маҳсулот сотишдан тушум;
- кичик корхоналар активларининг қиймати, кичик корхоналарнинг асосий воситалари қиймати;
- молиявий натижалар: меҳнат унумдорлиги, ялпи даромад, сотишдан олинган даромад;
- соф фойда, бир йилда бир ишчи учун олинган даромад миқдори;
- кичик корхоналар активлари рентабеллигини аниқлаш.

Таҳлилларимиз кўрсатишича, кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликнинг ЯИМдаги улуши 2007 йилда 45.7 фоизни ташкил этилган бўлса, 2018 йилда 59.4 фоизга етган. Шунингдек, бу тоифадаги субъектларнинг иқтисодиётнинг саноат, қурилиш, бандлик, экспорт, импорт, савдо, қишлоқ, ўрмон ва балиқ хўжалиги ҳамда хизматлар тармоқларидаги улушлари ҳолати ҳам ўрганилди (2-жадвал).

2-жадвал

Ўзбекистон иқтисодиёти тармоқларида кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликнинг 2007 - 2018 йиллардаги улуши³ (умумий ҳажмга нисбатан %да)

Йиллар	ЯИМ	Саноат	Қурилиш	Бандлик	Экспорт	Импорт	Савдо	Қишлоқ, ўрмон ва балиқ хўжалиги	Хизматлар
2007	45,7	13,2	55,4	72,1	14,8	32,0	87,8	97,6	44,1
2008	48,2	14,6	58,4	73,1	12,4	35,7	84,6	97,7	44,2
2009	50,1	17,9	42,4	73,9	14,6	42,5	81,0	97,8	44,1
2010	52,5	26,6	52,5	74,3	13,7	35,8	85,1	97,4	56,1
2011	54,0	28,6	67,6	75,1	18,8	34,3	86,7	97,2	55,6
2012	54,6	29,7	70,0	75,6	14,0	38,6	87,3	97,2	56,0
2013	55,8	33,0	70,6	76,7	26,2	42,4	86,6	97,3	56,2
2014	56,1	36,8	69,5	77,6	27,0	45,4	86,3	97,5	59,1

³ stat.uz- сайти маълумотлари асосида муаллиф томонидан тузилган.

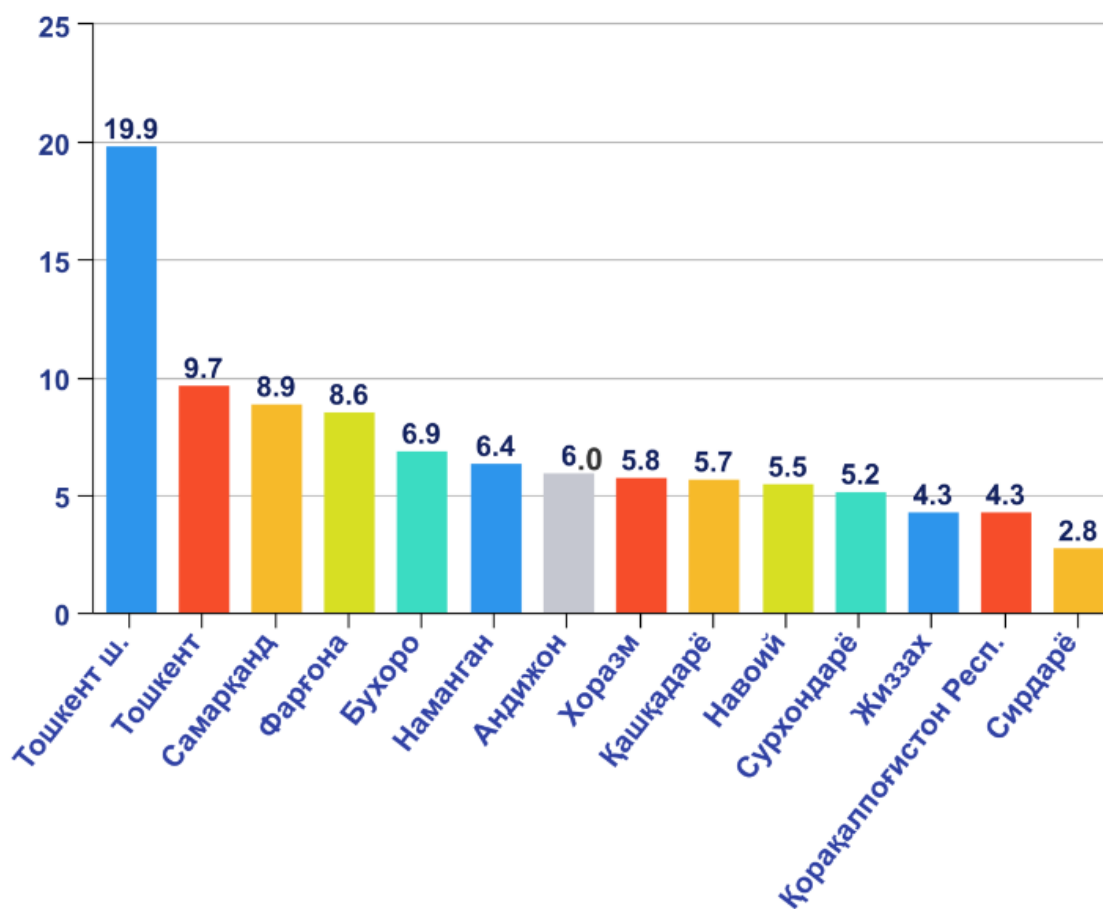
Йиллар	ЯИМ	Саноат	Қурилиш	Бандлик	Экспорт	Импорт	Савдо	Қишлоқ, ўрион ва баллиқ хўжалиги	Хизматлар
2015	62,9	40,6	66,7	77,9	27,0	44,5	87,1	98,0	60,2
2016	64,9	45,3	66,9	78,2	26,0	46,8	89,6	98,6	63,2
2017	63,6	41,2	64,8	78,0	22,0	53,6	88,4	98,5	58,3
2018	59,4	37,4	73,2	76,3	27,2	56,2	86,3	98,3	56,0

Тадбиркорлик нафақат рақобатбардош муносабатларни ривожлантиришнинг асоси, балки бандлик, инновация ва иқтисодий ўсиш муаммоларини ҳал қилиш воситаси ҳамдир. Бироқ, ҳамон тадбиркорликни баҳолашга умумий ёндашувлар (шу жумладан, тадбиркорлик фаолияти даражасини баҳолаш) мавжуд эмас. Тадбиркорлик ривожлантирилишини баҳолаш фақат сифатли ва миқдорий хусусиятларни ҳисобга олган мавжуд статистик маълумотлардан, жаҳон рейтингларидан фойдаланган ҳолда комплекс ёндашув асосида амалга оширилиши мумкин.

Кичик корхоналарнинг инвестицион фаоллиги кўрсаткичлари қуйидагилар:

- асосий капиталга инвестициялари;
- минтақа асосий капиталига инвестицияларининг улуши;
- асосий капиталга инвестициялари нисбати;
- соф фойдага инвестициялари нисбати.

2019 йил январь-июнь ойларида ҳудудлар бўйича янги ташкил топган кичик корхона ва микрофирмаларнинг жами миқдорида Тошкент шаҳри (19,9%), Тошкент (9,7%), Самарқанд (8,9%), Фарғона (8,6%), Бухоро (6,9%), Наманган (6,4%), Хоразм (5,8%), Қашқадарё (5,7%), Навоий (5,5%) вилоятлари улуши энг юқори, Сирдарё вилоятники (2,8%) эса энг паст бўлди (2-расм).

2-расм. 2019 йил январь-июнь ойларида янги ташкил топган кичик корхона ва микрофирмаларнинг ҳудудлар бўйича улуши⁴

Кичик бизнеснинг вилоятни ижтимоий-иқтисодий ривожлантиришга қўшган ҳиссаси қуйидаги кўрсаткичлар орқали аниқланади:

- ходимлари сони;
- ходимларининг минтақада фаолият кўрсатаётган ходимлар умумий сонидаги улуши;
- ходимларининг иш ҳақи фонди;
- ходимининг ўртача иш ҳақи;
- ялпи ҳудудий маҳсулотдаги умумий ҳиссаси;
- ялпи ҳудудий маҳсулотдаги улуши, солиқ тўловлари.

Иқтисодиётни модернизация қилиш жараёнида янги иш ўринларини ташкил этиш мақсадида кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик субъектларига янги, замонавий банк хизматлари кўрсатиш янада такомиллаштирилиб борилиши зарур.

Мамлакатимизда кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликни такомиллаштириш учун қуйидагиларни амалга ошириш зарур:

⁴ stat.uz- сайти маълумотлари асосида муаллиф томонидан тузилган.

биринчидан, кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик, қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини қайта ишлаш, шунингдек, хизмат кўрсатиш соҳаларида янги иш жойлари яратилишини такомиллаштириш, оилавий тадбиркорликни янада ривожлантириш, хизмат кўрсатиш ва сервис соҳаларини айниқса, қишлоқ жойларида ривожлантириш, касаначилик фаолиятини янада кенгайтириш, уларнинг йирик корхоналар билан биргаликда фаолият юритадиган шаклларини кўпайтириш лозим;

иккинчидан, хусусий мулк, хусусий тадбиркорлар манфаатларини ҳимоя қилувчи ҳуқуқий базани янада мустаҳкамлаш; кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлар ҳуқуқ ва кафолатларини қонуний ҳимоя қилиш меъёрларини кучайтириш керак;

учинчидан, хусусий тадбиркорлар томонидан хом ашё ресурсларидан фойдаланиш механизмини соддалаштириш, бунинг учун ресурсларни очик биржа ва ярмарка савдоларида сотиш ҳажмини кенгайтириш зарур;

тўртинчидан, кичик ва хусусий тадбиркорликни ривожлантириш ҳисобига бандликни ўстириш учун ҳар бир туман ва шаҳардаги маҳаллий минерал хом ашё, моддий-техник ва меҳнат ресурслари, ички бозор сиғими, қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини қайта ишлаш имкониятларини аниқлаш керак;

бешинчидан, хусусий тадбиркорларни микрокредитлар билан таъминлаш жараёнларини доимий равишда давом эттириш, бунда республикадаги тижорат банклари ва бюджетдан ташқари жамғармалар маблағларидан кенг фойдаланиш лозим;

олтинчидан, ишчи кучига талабнинг ошиши ва ишсизликнинг камайишини таъминловчи кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик фаолиятини узлуксиз ривожлантириш зарур;

еттинчидан, халқ хунармандлари ва усталарига устахоналарни кенгайтириш ва замонавий кўринишдаги янгиларини ташкил этиш учун микрокредитлар олиш жараёнини янада такомиллаштириш даркор;

саккизинчидан, узоқ қишлоқ туманларида янги иш ўринларини яратувчи лойиҳаларни молиялаштириш учун имтиёзли кредит ресурсларини жалб этишни такомиллаштириш лозим.

Кичик бизнес замонавий бозор бошқарув тизимининг ажралмас элементиدير. Усиз иқтисодиёт ва умуман, жамият мавжуд бўла олмайди ва ривожлана олмайди. Мустақил тадбиркорлар хусусий мулкдорларнинг энг кўп сонли қатлами бўлиб, шу жиҳати туфайли нафақат ижтимоий-иқтисодий жиҳатдан, балки мамлакат сиёсий ҳаётида ҳам муҳим роль ўйнайди. Иқтисодий ҳолати ва яшаш шароитига кўра, хусусий тадбиркорлар жамият ижтимоий ва сиёсий барқарорлиги кафили бўлган ўрта синфнинг асосини ташкил этади.

Ривожланган мамлакатлар тажрибаси шуни кўрсатадики, кичик ва ўрта бизнесни қўллаб-қувватлаш сиёсатини ишлаб чиқиш ва амалга оширишда давлат органларининг бевосита иштирокида муваффақиятли ривожланмоқда. Кичик ва ўрта инновацион тадбиркорликни энг хавфли жиҳатларини

этиборда тутган ва ўзига хос хусусиятларидан келиб чиққан ҳолда, ташқи муҳитдаги ўзгаришларга энг сезгир тузилма сифатида қўллаб-қувватлаш алоҳида аҳамиятга эга.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 13 августдаги “Ўзбекистон Республикаси иқтисодиёт ва саноат вазирлиги ҳузуридаги кичик бизнес ва тадбиркорликни ривожлантириш агентлиги фаолиятини ташкил этиш тўғрисида”ги ПҚ–4417-сонли қарори. // Lex.uz.

2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2016 йил 16 мартдаги “Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик субъектлари экспортини қўллаб-қувватлаш жамғармаси фаолиятини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ–2507-сонли қарори. //Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2016 й., 12-сон. Lex.uz.

3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2015 йил 15 майдаги “Хусусий мулк, кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликни ишончли ҳимоя қилишни таъминлаш, уларни жадал ривожлантириш йўлидаги тўсиқларни бартараф этиш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ–4725-сонли фармони. //Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2015 й., 20-сон. Lex.uz.

4. Смит. А. Исследование о природе и причинах богатства народов. –М.:Эксмо, 2017. 359 с.

5. [Хейне Пол.](#), Питер Боуттке, Дэвид Причитко. Экономический образ мышления. –М.: [Вильямс](#). 2016. 528 с.

6. Комарова О.В. Проблемы развития ремесленничества, малого и среднего бизнеса и среднего класса: монография // О.В. Комарова, Т.А. Саламатова, Д.Е. Гаврилов. –Екатеринбург: Изд-во Рос. гос. проф. - пед. ун-та, 2012. –163 с.

7. Малый бизнес: учебное пособие/коллектив авторов; под ред. В.Я. Горфинкеля. - 2-е изд., стер. –М.: КНОРУС, 2011. –336 с.

8. Каримов И.А. Мамлакатни модернизация қилиш ва иқтисодиётимизни барқарор ривожлантириш йўлида. –Т.: Ўзбекистон, 2008. –357 б.

9. Абдуллаев. Ё. Кичик бизнес ва тадбиркорлик асослари 1-қисм 100 савол ва 100 жавоб. –Т.: Мехнат, 2000. –352 б.

10. Ғойибназаров Б.К. Аҳоли турмуш даражасини статистик баҳолаш. – Т.: ФАН, 2006. –125 б.

11. Шодиев Ҳ., Ҳамроев М. Молия статистикаси / Дарслик – Т.: Абу Али Ибн Сино номидаги тиббиёт нашриёти, 2002. –236 б.

12. Курс социально-экономической статистики; под редакцией доктора экономических наук, профессора М.Г. Назарова. - ИЗДАТЕЛЬСТВО ЮНИТИ-ДАНА, 2000. –324 с.

13. Едророва В.Н., Едророва М.В.. Общая теория статистики: учебник - Москва, Юристь, 2001. –348 с.

14. <http://voluntary.ru/dictionary/1019439/word/evropeiskogo-soyuza-statisticheskoe-byuro-evrostat>- сайти.

15. <http://kitobxon.com/ru>-сайти.